

Ks. dr hab. Marek Saj, prof. UKSW
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Wydział Prawa Kanonicznego
ul. Dewajtis 5
01-815 Warszawa

RECENZJA

rozprawy doktorskiej p. mgra lic. Pawła Rogalskiego pt. *Status prawny zakonników wyniesionych do biskupstwa w Kościele łacińskim*, Lublin 2019 (mps, ss. 198), napisanej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Instytucie Prawa Kanonicznego pod kierunkiem ks. dra hab. Ambrożego Skorupy, prof. KUL, w odpowiedzi na uchwałę Rady Instytutu Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 7 października 2019 roku.

Prawodawca kościelny w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku kwestiom dotyczącym biskupów poświęca 25 kanonów księgi drugiej, zatytułowanej *Lud Boży*. Zgodnie z normą kodeksową, „biskupi, którzy z Bożego postanowienia są następcami Apostołów, przez Ducha Świętego, który został im dany, są ustanawiani w Kościele pasterzami, ażeby byli nauczycielami, kapłanami świętego kultu i sprawującymi posługę rządzenia. Przez samą konsekrację biskupią otrzymują biskupi wraz z zadaniem uświęcania, także zadanie nauczania i rządzenia, które z natury swojej mogą być wykonywane tylko w hierarchicznej wspólności z Głową Kolegium i jego członkami” (kan. 375 §§ 1–2). W tym samym rozdziale znajdujemy warunki, które musi spełniać kandydat do tej godności (kan. 378 §§ 1–2). Nie ma jednak wśród nich wskazania, do jakiej jednostki administracyjnej ma on należeć, czy ma być kapłanem diecezjalnym, czy może nim zostać także kapłan zakonnik.

Możliwość wyświęcenia tego drugiego na biskupa wyczytać możemy z kan. 377 § 1, gdzie mowa jest o tym, by biskupi prowincji kościelnej albo konferencji episkopatu co trzy lata sporządzali listę prezbiterów zdatniejszych do biskupstwa i przesyłali ją do Stolicy Apostolskiej. Na tej liście winni się także znajdować członkowie instytutów życia konsekrowanego. Druga wzmianka znajduje się w rozdziale siódmym wspomnianej księgi kodeksowej, w części dotyczącej instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Rozdział ten, liczący trzy kanony (kan. 705–707), zatytułowano „Zakonnicy wyniesieni do godności biskupiej”. Ponieważ zdarza się niejednokrotnie, że kapłan zakonnik zostaje biskupem, zasadne wydaje się opracowanie tego zagadnienia w pracy doktorskiej. Należy zbadać, jaka jest jego pozycja prawna względem własnego instytutu oraz względem diecezji, w której posługuje jako biskup, zarówno w czasie pełnej aktywności, jak i po przejściu na emeryturę.

Temat, problem i cel pracy

Praca doktorska p. mgra lic. Pawła Rogalskiego została zatytułowana *Status prawny zakonników wyniesionych do biskupstwa w Kościele łacińskim*. Tak sformułowany temat wyraźnie nakreśla jej problematykę: obowiązki i prawa zakonników, którzy przyjęli sakrę biskupią.

Autor recenzowanej pracy we wstępie napisał: „Celem niniejszej rozprawy jest przedstawienie pozycji prawnej zakonników wyniesionych do godności biskupiej, a także biskupów zakonników posiadających status biskupa seniora. Przyczyny takiego stanu są różne, począwszy od bardzo dobrego przygotowania duszpasterskiego i naukowego zakonników, a kończąc na braku kandydatów z duchowieństwa diecezjalnego w małych wspólnotach Kościoła partykularnego. Papież Franciszek wywodzi się z instytutu zakonnego, co również stworzyło pewne problemy w zrozumieniu zmiany Jego dotychczasowej pozycji prawnej i modyfikację złożonych wcześniej ślubów w instytucie zakonnym. Stąd też na gruncie tym zasadne wydaje się pytanie o miejsce oraz pozycję prawną zakonników wyniesionych do godności biskupiej zarówno w Kościele partykularnym, jak i

dotychczasowym instytucie” (s. 6). Należy więc za Autorem dysertacji powtórzyć, że podjęty temat „jest wyjątkowo interesujący i aktualny” i „zdaje się warty zgłębienia w obliczu sytuacji panującej aktualnie w Kościele” (s. 6). W ten sposób cel badań został jasno określony.

Źródła i literatura

Przedstawiona do recenzji praca oparta jest na bogatym materiale badawczym. W sumie bibliografia liczy 29 stron (s. 170–198) i została podzielona na trzy zasadnicze grupy: „Źródła prawa” (s. 170–177), „Literaturę” (s. 178–196) oraz „Inne” (s. 197–198). Źródła prawa dzielą się ponadto na mniejsze jednostki: „Dokumenty Soboru Trydenckiego” (s. 170), „Dokumenty Soboru Watykańskiego II” (s. 170–171), „Dokumenty papieskie” (s. 171–174), „Dokumenty Dykasterii Kurii Rzymskiej” (s. 174–177) i „Prawo własne instytutów zakonnych” (s. 177). Źródła liczą w sumie 64 pozycje, natomiast literatura 263; razem 327 pozycji, w tym 18 obcojęzycznych. Z pewnością skorzystanie z bogatszej bazy publikacji obcojęzycznych jeszcze lepiej naświetliłoby badane zagadnienie, jednak z powodu braku takiego opracowania w języku polskim można stwierdzić, że wykorzystany materiał jest wystarczający do przeprowadzonych badań. Autor podaje uczciwie, że istnieje opracowanie tego zagadnienia w języku francuskim (L.M. Le Bot, *Le statut canonique de l'évêque religieux: evolution et perspectives*, Romae 2010), zaznaczając jednocześnie, że jego rozprawa względem tej pozycji „poszerzona zostanie o polską literaturę” (s. 7). To potwierdza, że recenzowana dysertacja nie jest polską wersją francuskiego opracowania.

Podział bibliografii zasadniczo jest poprawny. Można było jednak nie wyszczególniać osobno dokumentów Soboru Trydenckiego, tym bardziej że Autor podaje tylko jeden z nich, a zapisać go razem z innymi dokumentami soborowymi, np. pod nazwą „Dokumenty soborowe”. Zdaniem recenzenta, nie było też potrzeby wydzielać osobno części „Inne”, tym bardziej że niektóre zapisane tam pozycje to źródła, więc winny się znaleźć wśród innych źródeł. W bibliografii jest kilka miejsc, które nie zachowują porządku alfabetycznego.

Trzeba jednak podkreślić, że zapis poszczególnych pozycji jest prawidłowy i przejrzysty.

Metoda badawcza

We wstępie Autor napisał, iż „dysertacja zasadniczo przygotowana zostanie przy zastosowaniu metody dogmatyczno-prawnej, która polegać będzie na analizie, syntezie i systematyce odpowiednich tekstów źródłowych w powszechnie obowiązującym porządku prawnym Kościoła łacińskiego. W rozprawie pomocniczo zostaną wykorzystane również metody teologiczno-prawna, a także historyczno-prawna” (s. 10). Nie jest szczęśliwym określenie, że metoda dogmatyczno-prawna polegać będzie na analizie, syntezie i systematyce odpowiednich tekstów źródłowych – w takim przypadku na czym polegałaby metoda analityczno-syntetyczna, a takowa w nauce istnieje? Należało zatem zapisać, że zostanie wykorzystana metoda dogmatyczno-prawna, analityczno-syntetyczna oraz historyczno-prawna, gdyż w rzeczywistości właśnie takie metody znalazły tutaj zastosowanie.

Układ pracy

Niniejsza rozprawa doktorska została podzielona na trzy rozdziały, poprzedzone spisem treści (s. 2–3), wykazem skrótów (s. 4) i wstępem (s. 5–10). Kolejne części to zakończenie (s. 161–165), streszczenie w języku polskim (s. 166–167) i angielskim (s. 168–169) oraz bibliografia (s. 170–198), która wieńczy pracę.

Wstęp do studium zawiera wszystkie wymagane w tego typu pracach elementy. Autor wprowadza i wyjaśnia problematykę, podaje główną bazę źródłową i literaturę, wskazuje zastosowane metody badawcze oraz opisuje zakres poszczególnych rozdziałów. We wstępie można by jeszcze zaznaczyć, choć braku tego nie można uznać za błąd, jakie kryterium przyjął Doktorant, bazując w swoich badaniach na prawie własnym wyliczonych instytutów zakonnych. Czy inne nie posiadają uregulowań dotyczących wyniesienia zakonnika do biskupstwa?

Rozdział pierwszy został zatytułowany *Pojęcie zakonnika i biskupa w prawie Kościoła łacińskiego* (s. 11–61). Znajdziemy tutaj między innymi zagadnienia związane z osobą zakonnika, jego obowiązkami i prawami wynikającymi z zakonnej konsekracji, tak względem instytutu zakonnego, do którego należy, jak i instytutu wobec niego. Druga część rozdziału to kwestie dotyczące biskupa, natura jego władzy w Kościele, wymogi stawiane kandydatom na ten urząd, elementy prowizji kanonicznej do tej kościelnej godności.

W drugim rozdziale, pod tytułem *Konsekwencje wyniesienia zakonników do godności biskupiej* (s. 62–127), Autor rozpoczyna badania od zaprezentowania początków nadawania zakonnikowi godności biskupiej. Dalej skupia się na przynależności zakonnika do dwóch jednostek kościelnych: instytutu zakonnego i diecezji, akcentując inkorporację i inkardynację. Jeszcze inne kwestie omówione w tej części pracy to obowiązki zakonnika wobec diecezji i wobec własnego instytutu.

Tytuł rozdziału trzeciego to *Status prawny zakonników biskupów emerytów* (s. 128–160). Autor omówił sytuację zakonnika biskupa, który przechodzi na emeryturę. Zasadnicze są tu kwestie jego władzy biskupiej jako emeryta. Dalsza część rozdziału to odniesienie zakonnika biskupa do własnego instytutu w opisywanej sytuacji i jego relacje do biskupa diecezjalnego Kościoła partykularnego, w którym posługiwał jako biskup.

Rozważania zawarte w owych trzech rozdziałach wieńczy *Zakończenie* (s. 161–165). Nie jest to zbyt obszerna część pracy, gdyż liczy jedynie cztery i pół strony. Należy jednak zwrócić uwagę, że każdy rozdział został zwieńczony obszernymi wnioskami, stąd nie było potrzeby powtarzania ich po raz drugi. Zakończenie zawiera zatem ogólne podsumowanie treści pracy i jest poprawne pod względem metodycznym.

Treść i osiągnięcia badawcze

Podział pracy doktorskiej na trzy rozdziały w pełni uzasadnia problematykę zawartą w jej tytule.

Logiczne jest, z racji obranego tematu badań, zaprezentowanie w rozdziale pierwszym ogólnych kwestii związanych z osobą zakonnika i biskupa. To ważne w kontekście dalszych rozważań, gdyż trudno mówić o możliwości otrzymania godności biskupiej przez zakonnika bez przybliżenia podstawowych spraw. Jednak treść tego rozdziału – warto jeszcze raz podkreślić: konieczna – wykracza poza jego tytuł. Lepiej by zatem było, gdyby został nazwany inaczej, tak by tytuł obejmował wszystkie poruszone w nim kwestie. Wprowadzenie do tego rozdziału natomiast zbyt skupiło się na osobie zakonnika, mniej miejsca poświęcając biskupowi. Wnioski obu tym kwestiom poświęcają jednakową ilość miejsca.

Drugi rozdział obejmuje rozważania na temat konsekwencji wyniesienia zakonników do godności biskupiej. Skupiają się one przede wszystkim na czterech głównych obszarach. Pierwszy to zestawienie dwóch zdarzeń prawnych: inkorporacji i inkardynacji, drugi i trzeci to odpowiednio obowiązki zakonnika biskupa wobec diecezji i obowiązki zakonnika biskupa wobec własnego instytutu, czwarty dotyczy stroju, jaki winien nosić zakonnik biskup. Zbyt obszerne wprowadzenie w ten rozdział niepotrzebnie tyle uwagi poświęca między innymi zagadnieniu władzy biskupa, a także dowodzeniu, że zakonnik może zostać biskupem. To zostało już omówione w pierwszym rozdziale pracy i nie było potrzeby tego powtarzać w tym miejscu, zwłaszcza we wprowadzeniu. Warte podkreślenia w tym rozdziale jest to, że Doktorant krytycznie podchodzi do niektórych kwestii rozważanego zagadnienia, wskazując na pewne mankamenty lub też luki aktualnie obowiązującego prawa, np. w kwestii braku prawnego określenia statusu prawnego zakonnika biskupa, w sprawach majątkowych, w relacjach z władzą instytutu... To świadczy o umiejętności wczytania się w normę prawną, zestawiania jej z innymi przepisami i wyciągania konkretnych wniosków. Umiejętność ta na etapie starania się o stopień doktora jest cechą cenną, a nawet konieczną. Autor w swoich badaniach bardzo często zestawia ze sobą różniące się między sobą poglądy kanonistów, np. czy zakonnik biskup nadal pozostaje członkiem

swojego instytut, czy też należy go traktować tak, jakby go opuścił. W tych zestawieniach Doktorant zajmuje wyraźne stanowisko, co także potwierdza jego naukową odwagę. Jego twierdzenia nie są w żadnej mierze ani przesadzone, ani błędne.

Trzeci i zarazem ostatni rozdział recenzowanej rozprawy doktorskiej koncentruje się na okresie, kiedy zakonnik biskup przestaje posługiwać, gdyż przechodzi na emeryturę, zyskując w ten sposób tytuł biskupa emeryta. Z uwagi na wcześniejsze rozważania i trudności związane ze statusem zakonnika biskupa, badania tutaj zaprezentowane są szczególnie cenne. Choć nie jest to najważniejszy wątek, to z pewnością czymś pozytywnym byłoby zajęcie się samą terminologią związaną z tym okresem życia i posługi zakonnika biskupa. Czy nazywać go biskupem emerytem, czy też biskupem seniorem? Czy to nazwy zamiennie, czy też mamy tu do czynienia tylko z trudnością natury językowej? Autor używa bowiem jakby zamiennie obu tych pojęć. Badania zawarte w tym rozdziale upoważniły Doktoranta do wysunięcia wniosków *de lege ferenda*, co szczególnie zasługuje na zauważenie, gdyż w ten sposób potwierdził on swoją orientację w temacie. Można zatem zdecydowanie powiedzieć, że porusza się po dobrze mu znanym gruncie.

Każdy z trzech rozdziałów został opatrzony wprowadzeniem. Te fragmenty pracy nie służą tylko zasygnalizowaniu tego, co będzie przedmiotem rozważań danego rozdziału, ale zawierają konkretne treści. Wprowadzenie do pierwszego rozdziału liczy cztery strony, do drugiego aż dziewięć, zaś do trzeciego dwie. Wydaje się, że należało mocno je ograniczyć, zwłaszcza obszerne wprowadzenie do drugiego rozdziału. Można było z niego zrobić osobny punkt, albo raczej włączyć te treści w odpowiednich miejscach pracy.

Na końcu rozdziałów znajdują się wnioski, wydzielone osobnym śródtytułem, umieszczonym także w spisie treści. To dobrze opracowane podsumowania, liczące dwie, trzy strony, w których Doktorant zbiera i streszcza rozważane kwestie. Wnioski te nie są zdawkowe, ale bardzo precyzyjne.

W zakończeniu z kolei, jak to zostało już podkreślone, Autor ograniczył się jedynie do ogólnych wniosków, ale nie jest to błędem, gdyż nie było potrzeby powtarzać tego, co zostało już zapisane w poszczególnych wnioskach kończących każdy rozdział rozprawy. Warto nadto podkreślić, że zawiera ono także sugestie Autora dotyczące uregulowania *de lege ferenda* badanej materii.

Recenzowana dysertacja napisana została właściwym, naukowym językiem. Z drugiej jednak strony, jest on tak jasny i komunikatywny, że każdy czytelnik bez większego wysiłku dobrze zrozumie prezentowane zagadnienia. To w pracach z zakresu prawa, także kanonicznego, nie zawsze jest brane pod uwagę. Nie znaczy to jednak, że to tekst popularny, zawiera bowiem konieczne w prawie wyrażenia, którymi Doktorant dobrze się posługuje. Ewentualnie pewnego rodzaju mankamentem jest korekta tekstu – mogła być nieco solidniej przeprowadzona, zdarzają się bowiem np. tzw. literówki czy określenie „Biskup Rzymu” zamiast „Biskup Rzymski” (choć w zasadzie nie jest to aż takim błędem, bo używa go większość kanonistów w swoich tekstach).

Należy także wspomnieć o przypisach do tekstu. Zrobione są one poprawnie i konsekwentnie.

Wnioski końcowe

Przedłożoną do recenzji rozprawę doktorską oceniam pozytywnie. Podkreślone wyżej słabsze jej strony nie przesłaniają jej walorów. Przede wszystkim nowatorski temat, przejrzysty wykład o zakonnikach biskupach, bogata baza bibliograficzna, wnioski *de lege ferenda* dotyczące prezentowanej materii to niewątpliwie mocne jej strony. Należy także podkreślić, iż praca w jakimś stopniu wypełnia lukę w polskiej literaturze kanonistycznej w badanym zagadnieniu.

W podsumowaniu recenzji oświadczam więc, że rozprawa p. mgra lic. Pawła Rogalskiego spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom

doktorskim. Tym samym składam wniosek o dopuszczenie Kandydata do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

.....
ks. dr hab. Marek Saj, prof. UKSW

Warszawa, 31 października 2019 roku